

บทความรับเชิญ

ถอดบทเรียนการสร้างนักข่าวท้องถิ่นผ่าน การผลิตหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ¹

ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร

บทนำ

“... ‘ข่าว’ ไม่เพียงเป็นผลผลิตที่ทำหน้าที่เพื่อสาธารณชนเท่านั้น แต่ยัง
เป็น ‘สินค้า’ ที่ต้องสร้างกำไรให้กับองค์กรสื่อด้วย แต่การทำงาน ‘ข่าวท้องถิ่น’ สิ่ง
ที่นักข่าวพึงระลึก และสำนึกให้มากที่สุดคือ ‘ประโยชน์ของท้องถิ่น’ เพราะคุณค่าข่าว
ของสื่อท้องถิ่นมีกรอบการทำงานแตกต่างจากสื่อมวลชนทั่วไป... ผู้รับสารของสื่อ
ท้องถิ่นคือ ‘ชุมชน’ ไม่ใช่ ‘มวลชน’”

โครงการ “การเสนอข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่น
ผ่านหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ” ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.) ผ่านโครงการการสื่อสารคุณค่าของงานความรู้เพื่อการพัฒนา
พื้นที่ ของหน่วยบูรณาการวิจัยและความร่วมมือเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC Unit)
โดยการนำผลการวิจัยของสกว. มาใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และขยายผล
ในชุมชนและพื้นที่ โดยมีภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์
และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก เป็นหนึ่งในสถาบันท้องถิ่น
ที่ร่วมทำโครงการนำร่องดังกล่าว ในฐานะกลไกขับเคลื่อนด้านการสื่อสารซึ่งเป็น
ศาสตร์สำคัญในการเชื่อมต่อระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับความรู้ที่มาจากผลวิจัย โดย
การสร้างบัณฑิตด้านนิเทศศาสตร์ที่ได้รับการฝึกปฏิบัติผ่านการสร้างสรรค์เนื้อหา
ที่มาจากงานวิจัยที่เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่น

แนวคิดของโครงการฯ พิจารณาว่า นิสิตนิเทศศาสตร์ กลุ่มวิชาเอก
สาขาหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่คุ้นเคยกับรูปแบบและเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ส่วน
กลาง โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์แนวประชานิยม (เช่น ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด
หรือคมชัดลึก) ที่เน้นการนำเสนอข่าวที่ให้คุณค่า (News value) กับความตื่นเต้น
ความเป็นส่วนตัว ความบันเทิง ความรวดเร็ว ปุจฉาวิสัย แปลก ใหม่ เพศ หรือ
ข่าวอาชญากรรม และที่เป็นคุณลักษณะเด่นอีกประการ คือ นำเสนออย่างง่าย ๆ
ไม่ซับซ้อน นิสิตจึงไม่คุ้นเคยกับรูปแบบ เนื้อหา รวมไปถึงกระบวนการแสวงหา
และเขียนข่าวเชิงท้องถิ่นหรือชุมชน ผู้สอนรายวิชารายงานข่าวท้องถิ่นหรือสื่อ
ชุมชน จึงต้องชี้แนะและปรับวิธีคิดให้นิสิตเป็นเบื้องต้น เพื่อลดระดับมุมมอง
จากการนำเสนอข่าวสารสู่ผู้รับสาร (Receiver) ที่เป็นมวลชน (Mass) มาสู่ระดับ
ชุมชน (Community)

ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร

คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์
และการสื่อสาร
มหาวิทยาลัยนเรศวร
อีเมล : tkamporn@gmail.com

¹ บทความนี้พัฒนาจากบทสรุปโครงการ “การเสนอข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่นผ่าน
หนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ” (ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร, 2558) สนับสนุนทุนวิจัยโดยหน่วยบูรณาการวิจัยและความร่วม
มือเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC Unit) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

Invited Article

An evaluation of becoming a local journalist through a demonstrated newspaper

Tikamporn Eiamrerai

ที่ผ่านมา ในรายวิชาการผลิตสื่อจะเน้นในเชิง “เทคนิค” ของการผลิตสื่อให้ “ทำเป็น” ทำให้นิสิตให้ความสนใจแต่เชิงเทคนิคมากกว่ากระบวนการผลิต “เนื้อหา” ซึ่งไม่สอดคล้องกับกระบวนการทักษะการสื่อสารมวลชนที่ปัจจุบันหันมาให้ความสำคัญกับการผลิตเนื้อหา (Message) มากกว่าตัวสื่อ (Media) การปรับรูปแบบการเรียนการสอนโดยหันมาให้ความสนใจกับเนื้อหามากขึ้น ที่ผ่านมาจึงเป็นประเด็นที่ภาควิชานิเทศศาสตร์ให้ความสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ต้องการให้มีการนำผลการวิจัยมาใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และขยายผลในชุมชนและพื้นที่

ดังนั้น การนำประเด็น “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ที่เน้นเฉพาะจังหวัดพิษณุโลก จากงานวิจัยเชิงพื้นที่โดยสกว.² มาให้นิสิตสาขาวารสารศาสตร์ได้ศึกษา จะช่วยให้นิสิตได้รับรู้และทำความเข้าใจเนื้อหา “ความเป็นท้องถิ่น” เพื่อนำเสนอให้กับคนในและคนนอกท้องถิ่น ผ่านหนังสือพิมพ์ “รมเสลา” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของนิสิตในฐานะผู้ส่งสาร ซึ่งเป็นคนท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่ผ่านสื่อท้องถิ่นไปสู่ผู้รับสาร “คนอื่น ๆ” (นักท่องเที่ยว และผู้สนใจทั่วไป) หรือแม้แต่ผู้รับสารที่เป็น “คนใน” ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก (คนในชุมชน นิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร และผู้ประกอบการท่องเที่ยวในจังหวัด)

วัตถุประสงค์เฉพาะโครงการฯ

1. เพื่อให้นิสิตที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้เรียนรู้ เข้าใจ และได้ลงมือผลิตหนังสือพิมพ์ ผ่านกระบวนการแสวงหาข่าวสาร “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” (การวางแผน การประชุมหารือ การลงมือปฏิบัติ การปรับปรุงแก้ไขก่อนการผลิตขั้นสุดท้ายเพื่อเผยแพร่ ฯลฯ)
2. เพื่อเผยแพร่ข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิงพื้นที่ของสกว. ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และสาธารณชนในฐานะของผู้รับสาร และเกิดประโยชน์ต่อนิสิตด้านนิเทศศาสตร์ในฐานะของผู้ส่งสาร
3. เพื่อให้นิสิตได้ฝึกปฏิบัติการจัดวาระ (Agenda-setting) การคัดเลือกคุณลักษณะสำคัญ หรือคุณค่าข่าว (News value) ของข่าวสารผ่านเนื้อหา “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”

Tikamporn Eiamrerai

Faculty of Business, Economic and
Communications
Naresuan University
Email: tkamporn@gmail.com

² งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก” พ.ศ. 2556 โดย รศ.ดร. จิรวรรณ พิศนันทน์ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และนักวิจัยหัวหน้าโครงการฯ

ตารางที่ 1

กระบวนการผลิตหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น (ฝึกปฏิบัติ)					
เตรียมการผลิต (Pre-production)		การผลิต (Production)	หลังการผลิต (Production)		
เตรียมวางแผน	วางแผนงาน		ปรับแก้ไข	เผยแพร่	สรุปและประเมินผล
- สรุปเนื้อหา - บรรยาย	- ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น - วางแผนประเด็นรูปแบบ และเนื้อหา - แบ่งงาน	- ฟังบรรยาย พบวิทยากร เนื้อหาข่าว รูปแบบ รูปภาพ - ลงพื้นที่เก็บข้อมูล - ลงมือเขียนข่าว สารคดี ฯลฯ	- แก้ไขงานเขียน และข้อมูล - ตรวจสอบ หาข้อมูลเพิ่มเติม วิศวกร วิจัยงาน - เตรียมต้นฉบับส่งโรงพิมพ์	- รับงานจากโรงพิมพ์ เพื่อเตรียมเผยแพร่สู่ผู้รับสาร 2 กลุ่ม คนในชุมชน มี 2 กลุ่ม (กลุ่มแหล่งข้อมูล นิสิต เจ้าหน้าที่ คณะต่างๆ และสถาบันในจังหวัดพิษณุโลก) และคนนอกชุมชน (มหาวิทยาลัยทั่วประเทศ)	- สรุป - ประเมินผลงาน
มกราคม-มีนาคม 2558		กุมภาพันธ์-เมษายน 2558		พฤษภาคม 2558	มิถุนายน 2558

1.การผลิตหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฝึกปฏิบัติ

กระบวนการผลิตหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฝึกปฏิบัติ “ร่วมเสลา” แบ่งขั้นตอนการทำงาน 3 ส่วนสำคัญ (ตารางที่ 1) ประกอบด้วย ขั้นตอนเตรียมการผลิต (Pre-production) ขั้นตอนการผลิต (Production) และขั้นหลังการผลิต (Post-production) โดยมีการทำงานแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1.1 ขั้นตอนเตรียมการผลิต (Pre-production)

ในส่วนนี้แบ่งรูปแบบการทำงานเป็น 2 ส่วน คือ การเตรียมวางแผนงาน และขั้นการวางแผนงาน ในการเตรียมวางแผน ผู้สอนแนะนำวัตถุประสงค์รายวิชา “สัมมนาวารสารศาสตร์” และแนะนำโครงการวิจัยพื้นที่ (RUG) ที่จะนำงานวิจัยของสกว. เข้ามาเป็นเนื้อหา (Content) ประกอบในการเรียนรู้การผลิตสื่อหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นส่วนของรูปแบบหนังสือพิมพ์ (Format)

นิสิตจะรับทราบเนื้อหาที่แนะนำซึ่งเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน จากงานวิจัยของ รศ.ดร.จิรวัดณ์ พิระสันต์ ผู้สอนบรรยายเกี่ยวกับงานวิจัยฉบับนี้โดยสังเขป เพื่อให้นิสิตได้ทราบประเด็นหลัก (ข้อค้นพบงานวิจัย) ที่จะนำมาใช้เป็น

เนื้อหาประกอบการเรียนการสอนการผลิตสื่อหนังสือพิมพ์ต่อไป จากนั้นจึงให้นิสิตถ่ายเอกสารบางส่วนของงานวิจัยไปอ่าน และทำความเข้าใจในส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลก โดยเฉพาะเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเที่ยว 10 ย่านสำคัญในเมือง

หลังจากการอ่านทำความเข้าใจ นิสิตเริ่มมีความสนใจต่อเนื้อหาที่แตกต่างกันไป มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้สอนถึงการเลือกเนื้อหาเพื่อนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์

ในขั้นตอนนี้มีความสำคัญต่อนิสิตที่จะเรียนรู้และลงมือทำงานด้านงานข่าว เพราะการนำ “เนื้อหาเฉพาะ” มาให้นิสิตได้เรียนรู้จะเป็นแนวทางให้นิสิตได้เรียนรู้ด้วยตัวเองว่า การทำงานด้านวารสารศาสตร์นั้น ความรู้ด้านวิธีการผลิตสื่ออย่างเดียวยังไม่เพียงพอ แต่ต้องเรียนรู้ในเรื่องเนื้อหาที่ตัวเองถนัดด้วยเพื่อไม่ให้เกิดภาวะได้แต่รูปแบบ แต่ขาดเนื้อหาขณะเดียวกัน การนำ “เนื้อหาเฉพาะ” โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นข่าวท้องถิ่นจะช่วยให้นิสิตได้เรียนรู้ และเข้าใจในกระบวนการที่ชัดเจน และเป็นรูปธรรม เพราะมีโอกาสได้ลงพื้นที่ศึกษาและปฏิบัติจริง

หลังจากที่นิสิตกลับไปอ่านเอกสารที่ผู้สอนแนะนำในชั่วโมงเรียนถัดมา ผู้เรียนและผู้สอนจะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อเนื้อหาดังกล่าว โดยเนื้อหาส่วนนี้ผู้สอนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว คือ อาจารย์ธวัช วัฒนวิทย์³ ก่อนนำข้อมูลความรู้ดังกล่าวมาแลกเปลี่ยนกับนิสิต เช่น พบว่า 10 ย่านท่องเที่ยวจากงานวิจัยนั้น ส่วนหนึ่งยังไม่พร้อมที่จะเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเต็มรูปแบบ หากจะยกระดับเป็นแหล่งท่องเที่ยวจริงจำเป็นต้องปรับปรุงให้เหมาะสมมากขึ้น ขณะที่นิสิตส่วนหนึ่งเสนอว่าน่าจะได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจสภาพรวมที่เป็นสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ทั้ง 10 ย่าน เพื่อเป็นการตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้อ่าน และแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน จึงเป็นที่มาของการลงพื้นที่ครั้งแรก

นอกจากการวางแผนนัดเวลาและสถานที่เพื่อลงพื้นที่ใน 10 ย่านครั้งแรกด้วยกันแล้ว ในขั้นนี้นิสิตได้รับคำแนะนำเรื่องรูปแบบการจัดการผลิตสื่อจากผู้สอน โดยให้แบ่งงานกันทำสำหรับหน้าที่ในส่วนต่างๆ โดยนิสิตเลือกเพื่อนในกลุ่ม (นายพิทักษ์ เรืองเที่ยง) เป็นบรรณาธิการ จากนั้นบก. จึงทำหน้าที่แบ่งงานกันทำในส่วนที่สำคัญ เช่น เลขานุการ ฝ่ายข่าว ฝ่ายบทความ ฝ่ายภาพ และฝ่ายเก็บข้อมูล อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการแบ่งงานกัน หากทว่าในขั้นตอนของการทำงานจริงในแต่ละส่วนนั้น ทุกคนจะเข้ามามีส่วนร่วมช่วยกันทั้งงานเขียนข่าว เขียนสารคดี เขียนคอลัมน์ การถ่ายภาพ รวมถึงการเก็บข้อมูลอื่นๆ ซึ่งเป็นการหมุนเวียนสลับบทบาทหน้าที่ในการทำงาน (Role shift)

หลังจากได้แนวทางการทำงานและรับฟังผู้สอนเกี่ยวกับการนำเสนอการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากงานวิจัยมาผลิตเป็นเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ ในที่ประชุมก็ได้ขอยุติที่จะเลือกรูปแบบการนำเสนอ โดยเลือกจะทำหนังสือพิมพ์นำเสนอข่าวท้องถิ่นที่มีข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในจังหวัดพิษณุโลก ขณะเดียวกันก็จะผลิตฉบับพิเศษสอดแทรก (Supplement) เพื่อนำเสนอเป็นคู่มือการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลกภายใน 1 วันในรูปแบบต่างๆ

นอกจากนี้ ในที่ประชุมได้ร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการนำเสนอข่าวสารในฉบับปกติ ซึ่งทุกคนต่างเสนอประเด็นข่าว (Gatekeeper) เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ก่อนจะจัดวาระข่าวสารต่อไป (Agenda-setting) ซึ่งแนวทางการหาประเด็นข่าวและการจัดวาระข่าวสาร ผู้สอนจะกระตุ้นให้ผู้เรียนมีกระบวนการคิดโดยใช้กรอบคิดทฤษฎีทางวารสารศาสตร์ที่นิสิตเคยผ่านการเรียนในระดับปีหนึ่งและปีสอง

มาใช้ตลอดเวลา

ดังที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ว่า การให้นิสิตได้เรียนรู้การนำเสนอข่าวสารผ่านเนื้อหาเฉพาะ เป็นการเตรียมตัวนิสิตที่จะไปเป็นผู้สื่อข่าวท้องถิ่นหรือนักวารสารศาสตร์ที่เชี่ยวชาญในอนาคต เพราะทำให้เห็นภาพการทำงานที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการเตรียมความพร้อมเรื่องข้อมูลเชิงวิชาการนั้นมีความสำคัญมาก เพราะในทางวิชาชีพด้านวารสารศาสตร์ผู้สอนพบว่า “นักข่าว” มักไม่ค่อยมีเวลาที่จะศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่กำลังจะนำเสนอ เนื่องจากถูกตีกรอบด้วยเงื่อนไขของเวลาทำให้ขาดการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ดี (News gathering) ดังนั้น การเตรียมนิสิตให้ตระหนักเรื่องการค้นคว้าก่อนลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจึงเป็นเรื่องสำคัญต่ออนาคตของงานด้านวารสารศาสตร์อย่างยิ่ง

1.2 ขั้นตอนการผลิต (Production)

ในขั้นตอนนี้มีงาน 3 ส่วนสำคัญ คือ การฟังบรรยายเพื่อรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับวิทยากร การลงพื้นที่เก็บข้อมูล ลงมือเขียนและถ่ายภาพในการผลิตงาน

ผู้สอนนำกรอบแนวคิดสื่อสารมวลชนมาสรุปและสอดแทรกระหว่างการเลือกประเด็นข่าว เช่น แนวคิดเรื่องผู้รักษาประตูข่าวสาร (Gate keeper) การจัดวาระข่าวสาร (Agenda setting) และภาพถ่ายเชิงวารสารศาสตร์ (Photojournalism) ซึ่งเป็นแนวคิดทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการผลิตงานวารสารศาสตร์ โดยนำเสนอประกอบการสอน กล่าวคือระหว่างที่นิสิตกำลังคัดเลือกข่าวอะไรที่จะเป็น “ข่าว” ในรมเสลา ผู้สอนก็จะสอดแทรกแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวเข้าไปด้วย เช่น เมื่อการเสนอข่าวเพื่อเลือกมีจำนวนมากขึ้น ก็เสนอให้นิสิตแบ่งกลุ่มข่าวเป็น “สาย” (Group) เช่น ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวกีฬา ข่าวกีฬา ข่าวกีฬา หรือข่าวศิลปวัฒนธรรม จากนั้นจึงเปิดให้แลกเปลี่ยนถกเถียงและโหวตกันว่า จะเลือกข่าวใดเป็นข่าวหน้าหนึ่ง (Front page) เป็นต้น

ประเด็นที่น่าเรียนรู้อย่างหนึ่ง คือ นิสิตมักจะใช้ความคุ้นเคยกับการเลือกข่าวของหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์เชิงปริมาณ เช่น ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด หรือคมชัดลึก กล่าวคือ พยายามจะหาข่าวที่ให้ความรู้สึกตื่นเต้น น่าสนใจ เป็นปฏุนิยม เช่น ข่าวอาชญากรรม ข่าวอุบัติเหตุ หรือข่าวความขัดแย้ง ขณะที่ข่าวเชิงศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยว หรือข่าวเศรษฐกิจชุมชน มักไม่อยู่ในความสนใจของนิสิตในช่วงแรกๆ ของการประชุมข่าว ซึ่งเป็นโอกาสของผู้สอนจะได้เสนอแนวคิดเรื่องการรายงานข่าวท้องถิ่นหรือสื่อชุมชน เพื่อให้นิสิตได้ตระหนักว่า เรากำลังทำหน้าที่อะไรในสื่อแบบใด

³ อาจารย์ธวัช วัฒนวิทย์ อาจารย์ประจำภาควิชาการท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร

นอกจากเนื้อหาข่าวแล้ว ภาพถ่ายเชิงวารสารศาสตร์ (Photojournalism) ก็มีความสำคัญในกระบวนการผลิตสื่อหนังสือพิมพ์ เสนอโดย วิทยากร อาจารย์เจตน์ จารุพันธุ์⁴ โดยผู้สอนได้ให้หัวข้อกับวิทยากรก่อนหน้าการบรรยายเพื่อให้มีกรอบการทำงานในโครงการฯ นี้ที่กระชับและชัดเจนมากขึ้น เช่นเดียวกับความรู้ในเชิงมิติทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เสนอโดย วิทยากร คุณสมมาตร จูไพร⁵ นิสิตสามารถฟังการบรรยาย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลองปฏิบัติ และลงมือปฏิบัติจริงได้

อนึ่ง สำหรับการเชิญวิทยากรมาร่วมบรรยายและแลกเปลี่ยนพูดคุยกับผู้เรียนในประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะการถ่ายภาพเชิงวารสารศาสตร์ในประเด็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้สอนได้จัดช่วงเวลาพิเศษก่อนหน้าการสัมมนาระหว่างวิทยากรกับผู้เรียน 2 วัน โดยเชิญวิทยากรทั้งสองท่านลงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม และที่อื่นๆ ในจังหวัดพิษณุโลก เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่สนใจ ซึ่งเป็นการทำความเข้าใจในหัวข้อที่ตั้งขึ้นมาระหว่างผู้สอนและวิทยากรด้วย

ภายหลังจากที่ผู้เรียนได้เตรียมข้อมูลจากหลายด้าน ทั้งการค้นคว้า การลงพื้นที่ และรับฟังแลกเปลี่ยนกับผู้สอนและวิทยากรแล้ว ก็มาถึงการแบ่งงานกันทำในแต่ละส่วนอีกครั้ง และได้พบว่านิสิตที่เข้าร่วมโครงการมีจำนวนค่อนข้างน้อย ผู้สอนจึงเสนอให้เชิญชวนนิสิตวิชาเอกวารสารศาสตร์รุ่นน้อง

ปี 2 และรุ่นพี่ปี 4 เข้ามาร่วมเรียนรู้ในโครงการฯ ด้วยตามความสมัครใจ และเป็นที่มาของประโยชน์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นกับโครงการฯ กล่าวคือ ด้านหนึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้จากพี่ถึงน้อง และเป็นการเตรียมรุ่นน้องเข้าสู่รูปแบบการทำงานที่เต็มรูปแบบมากขึ้น

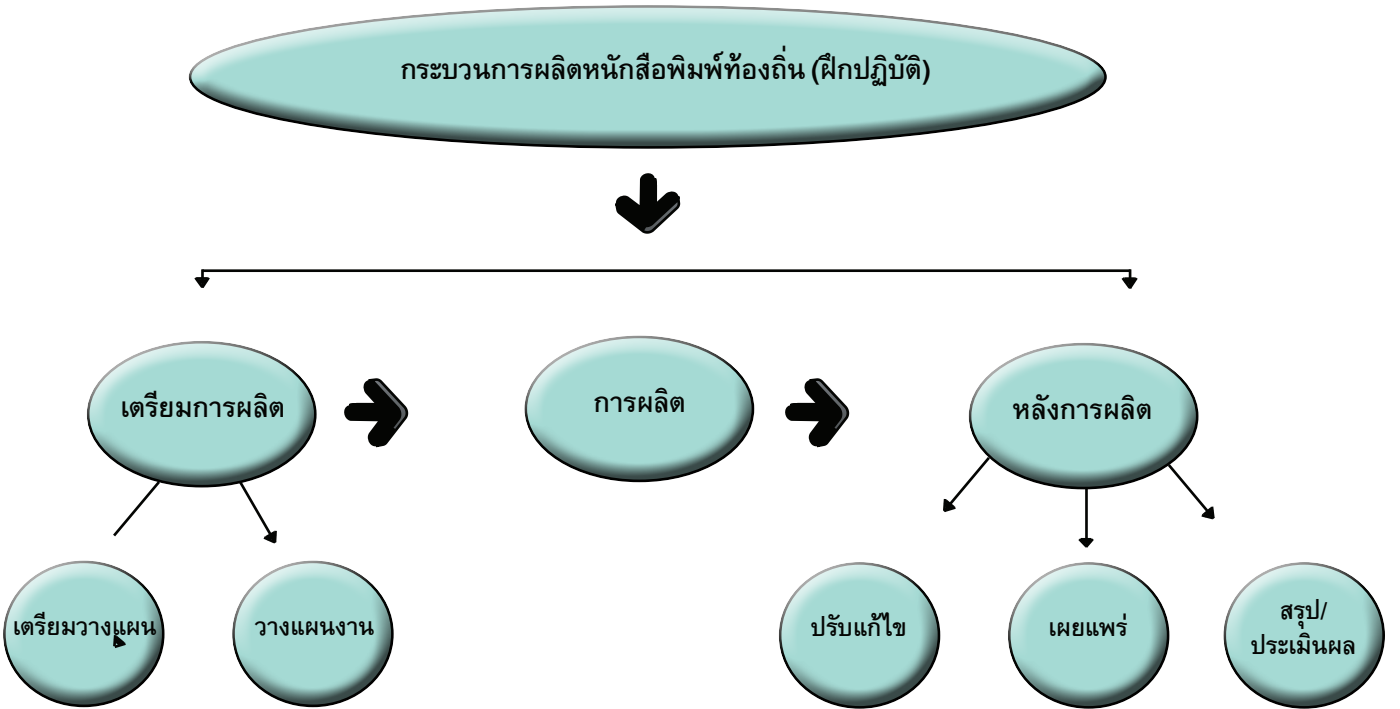
1.3 ขั้นตอนการผลิต (Post-production)

ในขั้นตอนนี้ทีมงานปรับแก้ไขงานเขียน การตรวจสอบการวิพากษ์วิจารณ์ การเพิ่ม-ลดข้อมูล และการเตรียมต้นฉบับให้สมบูรณ์เพื่อนำส่งโรงพิมพ์

จากการค้นคว้าข้อมูลและลงพื้นที่ นิสิตจะเป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลก่อนลงมือเขียนงานในรูปแบบต่างๆ เช่น บทความ สารคดี ข่าว และอื่นๆ โดยผลัดกันตรวจอ่านอย่างละเอียด (พิสูจน์อักษร) ก่อนจะส่งให้ผู้สอนตรวจร่างรอบแรกเพื่อรอการปรับแก้ไข ซึ่งบางชิ้นงานต้องกลับไปเก็บข้อมูลซ้ำหรือเก็บเพิ่มเติม

ปัญหาที่พบในการตรวจงานเขียนร่างแรกๆ คือ การเก็บข้อมูลไม่ครบถ้วนรอบด้าน การเรียบเรียงที่ยังไม่กระชับ ชัดเจน ไม่น่าสนใจ และการเขียนผิด ซึ่งต้องกลับไปปรับแก้ไข และงานหลายชิ้น นิสิตตั้งชื่อเรื่องหรือพาดหัวข่าวไม่ได้ ด้านหนึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนยังจับประเด็นข่าวได้ไม่ดีพอ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการปรับแก้ไขเรียบร้อยแล้ว ก็เริ่มเข้าสู่กระบวนการจัดหน้านำเนื้อหามาวางลงใน “ดัมมี่” (Dummy) คือ การทำแบบจำลองสิ่งพิมพ์หรือแบบฟอร์มหนังสือพิมพ์ที่

ภาพที่ 1

⁴ อาจารย์เจตน์ จารุพันธุ์ อาจารย์ประจำภาควิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
⁵ นายสมมาตร จูไพร สถาปนิกท้องถิ่น และผู้สนใจด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นพิษณุโลก

วางแผนไว้ โดยส่วนนี้ได้ให้นิสิตรุ่นน้อง วิชาเอกหนังสือพิมพ์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดหน้า และใช้โปรแกรมจัดหน้ามาร่วมผลิต โดยมีกองบรรณาธิการร่วมจัดหน้า ซึ่งในกระบวนการทำส่วนนี้ก็ยังมีการปรับแก้อยู่ตลอดเวลา ก่อนสรุปเป็นรูปแบบที่กองบรรณาธิการพึงพอใจ จึงพิมพ์ออกมาเพื่อสู่กระบวนการพิสูจน์อักษรครั้งสุดท้ายก่อนส่งโรงพิมพ์

ในด้านการเผยแพร่ หลังจากที่ได้รับหนังสือพิมพ์ที่โรงพิมพ์นำมาส่งแล้ว ก็เข้าสู่กระบวนการเผยแพร่สู่กลุ่มผู้รับสารที่วางแผนไว้ คือ กลุ่มคนในที่หมายถึงนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวรทุกคณะ เจ้าหน้าที่ และอาจารย์ภายในและยังรวมถึงคนนอก สถาบันการศึกษาต่างๆ แหล่งข่าวภายในจังหวัด นักท่องเที่ยว นิสิต-นักศึกษา และมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศ โดยกองบรรณาธิการได้ทำหน้าที่คืนข้อมูลให้กับแหล่งข่าวต่างๆ รวมถึง รศ.ดร. จิรวัฒน์ พิระสันต์ นักวิจัยต้นทางที่เป็นแหล่งเนื้อหาในการผลิตหนังสือพิมพ์ด้วย

2. สรุปผลโครงการ

นับจากเริ่มโครงการฯ ช่วงกลางเดือนมกราคม 2558 และเป็นช่วงการเปิดการเรียนรายวิชา “สัมมนาวารสารศาสตร์” ภาคเรียนที่ 2/2557 กระบวนการเสนอข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ผลิตผ่านหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติริมเสลาเป็นไปตามแผนภูมิ (ภาพที่ 1) เริ่มตั้งแต่กระบวนการเตรียมการผลิต ไปสู่การผลิต และหลังการผลิต ที่รวมถึงการเผยแพร่ การสรุป และประเมินผลกระบวนการทำงานทั้งหมด

จากผลการทำงานดังกล่าว โครงการฯ นี้ได้ตอบวัตถุประสงค์โครงการฯ ดังนี้

1. นิสิตที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้เรียนรู้ เข้าใจ และได้ลงมือผลิตหนังสือพิมพ์จริง โดยผ่านกระบวนการแสวงหาข่าวสาร “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ทั้งรูปแบบการวางแผนงาน “โต๊ะข่าว” การประชุมหารือ การลงมือปฏิบัติ การปรับปรุงแก้ไขก่อนการผลิตขั้นสุดท้ายเพื่อเผยแพร่ ฯลฯ อย่างไรก็ตามรูปแบบของโครงการฯ ที่รวมกับการสอนในรายวิชา “สัมมนาวารสารศาสตร์” เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของกระบวนการฝึกผู้สื่อข่าวท้องถิ่น หรือนักวารสารศาสตร์รุ่นใหม่ผ่านกระบวนการกึ่งจริงกึ่งทดลอง กล่าวคือเป็นหนังสือพิมพ์ที่จัดขึ้นเพื่อฝึกปฏิบัติ แต่กระบวนการเผยแพร่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้แพร่กระจายไปสู่ผู้รับสารในชุมชนท้องถิ่นหลายกลุ่ม นอกเหนือจากทำกันเองและอ่านกันเองในสถาบันการศึกษาเท่านั้น (ดูอภิปรายรายละเอียดเพิ่มเติมประเด็นนี้ในส่วนของการถอดบทเรียน)

อนึ่ง ในแต่ละขั้นตอนนั้น ทุกกระบวนการล้วน

มีความสำคัญที่ต้องเน้นแตกต่างกันไป เช่น ขั้นตอนเตรียมการผลิต (Pre-production) เป็นช่วงที่ต้องอบรมเพาะความคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่แตกต่างไปจากหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง เช่น ผู้ผลิต (Sender) เป็นคนในท้องถิ่นที่ย่อมจะแสวงหาข้อมูลข่าวสาร หรือ “เนื้อหา” (Message) ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น และส่งผลกระทบต่อท้องถิ่น โดยส่งผ่านช่องทาง (Channel) หรือ “สื่อ” (Media) หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นไปสู่กลุ่มผู้รับสาร (Receiver) ที่เป็นคนในพื้นที่ท้องถิ่น หากบ่มเพาะข้อตกลงเบื้องต้นเพื่อความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอนได้ดีก็จะช่วยให้กระบวนการผลิต (Production) และขั้นหลังการผลิต (Post-production) เป็นไปตามแนวคิด และวัตถุประสงค์โครงการฯ

2. หลังจากกระบวนการผลิตหนังสือพิมพ์เสร็จเรียบร้อย นิสิตจะเข้าสู่กระบวนการสำคัญอีกขั้นตอนคือการนำ “ผลผลิต” หนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติดังกล่าวไปเผยแพร่ ซึ่งเป็นการนำข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิงพื้นที่ไปก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสาธารณชนในฐานะของผู้รับสารกลุ่มต่างๆ และเกิดประโยชน์ต่อนิสิตด้านนิเทศศาสตร์ในฐานะของผู้ส่งสาร

เมื่อนิสิตได้เรียนรู้และเข้าใจกระบวนการผลิตหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ก็จะทำให้รู้ว่าผลิตไปเพื่อให้ใครบริโภค (อ่าน/รับรู้) ซึ่งในที่นี้ต้องการที่จะเผยแพร่เนื้อหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในฐานะเนื้อหาสำคัญของโครงการฯ ไปสู่กลุ่มคนในจังหวัดพิษณุโลก รวมถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีทั้งคนนอกและคนในได้รู้จักจังหวัดพิษณุโลกมากยิ่งขึ้น

3. ในฐานะของผู้ส่งสารหรือนักข่าวท้องถิ่นรุ่นใหม่ นิสิตได้ผ่านการฝึกปฏิบัติการจัดวางระ การคัดเลือกคุณลักษณะสำคัญ หรือคุณค่าข่าวของข่าวสารผ่านเนื้อหา “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นเนื้อหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เป็นพื้นที่สร้างอัตลักษณ์ร่วม (Shared identity) และความเข้าใจร่วมกันของผู้ส่งสารและผู้รับสาร

วัตถุประสงค์นี้ต้องการให้นิสิตได้เรียนรู้การวิเคราะห์ “เนื้อหา” ของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นอย่างละเอียดลึกซึ้ง สำหรับกระบวนการคัดเลือกและกระบวนการจัดวางระข่าวสารเพื่อนำเสนอสู่ผู้รับสารเป้าหมาย อันเนื่องมาจากความคุ้นเคยกับสื่อส่วนกลางที่มักจะนำเสนอเนื้อหาเพื่อกลุ่ม “มวลชน” (Mass) โดยที่ผู้ส่งสารไม่รู้ว่ามีใครบ้างเป็นผู้รับสารที่ชัดเจน แต่สำหรับหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นแล้ว ผู้ส่งสารจะรับรู้ว่า “ใคร” เป็นผู้รับสาร ดังนั้นจะสะท้อนให้ผู้เรียนได้เห็นว่า ควรจะใช้กรอบความคิดแบบใดในการคัดเลือกและจัดวางระข่าวสารเพื่อชุมชนของตนเอง

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ

ประโยชน์ของโครงการฯ ในที่นี้เสนอให้เห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับส่วนต่างๆ ดังนี้
ตารางที่ 2

	ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการฯ	สิ่งที่พบ / ผลที่ตามมา
สกว.	1. งานวิจัยของสกว. ได้กลับมาใช้ประโยชน์กับชุมชนในพื้นที่อีกโครงการ	1. ส่วนหนึ่งของงานวิจัยเป็นเนื้อหาที่ผู้สอนนำมาประกอบการบรรยายและข้อค้นพบบางส่วน นิสิตใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานไปต่อยอดการผลิตเนื้อหา
	2. นักวิจัยเจ้าของงานวิจัยได้ย้อนมองผลผลิตเชิงรูปธรรมที่ได้รับการต่อยอดจากนิสิต และคนในพื้นที่	2. หลังจากผลิตหนังสือพิมพ์เล่มหลักและเล่มแทรก นิสิตได้นำผลผลิตดังกล่าวไปมอบให้กับนักวิจัยเจ้าของผลงาน
	3. งานในรูปแบบโครงการระยะสั้นเป็นการฝึกผู้สอนให้ทำวิจัยในอนาคต	3. ระหว่างการทำโครงการฯ ผู้สอนพบว่า เป็นรูปแบบที่คล้ายกับงานวิจัยมาก และน่าจะเป็นแบบฝึกหัดการเตรียมนักวิจัยที่ดี
	4. การเตรียมสกว.ให้เป็นแหล่งข้อมูลเชิงวิชาการที่น่าเชื่อถือ (Knowledge provider)	4. สกว. เป็นสถาบันสนับสนุนงานวิจัยระดับประเทศและมีฐานความรู้ (Knowledge base) จำนวนมากที่พร้อมใช้ประโยชน์ในพื้นที่ต่างๆ
ชุมชน	1. เป็นการสร้างนักท่องเที่ยวน โดยเฉพาะคนในพื้นที่	1. หลายคนได้อ่านหนังสือพิมพ์ร่มเกล้า (ออนไลน์) มีความคิดเห็นว่า หลายสถานที่น่าไปเที่ยว ขณะที่คนชุมชนในจุดท่องเที่ยวต่างๆ รู้สึกภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นคนพิษณุโลก
	2. ประชาสัมพันธ์พื้นที่ท่องเที่ยวในชุมชนให้คนในและนอกชุมชนได้รู้จักมากขึ้น	2. บางพื้นที่เป็น Unseen ของคนในชุมชนด้วย เช่น “พระพุทธเจ้าเข้านิพพาน” ที่วัดใหญ่
นิสิต	1. นิสิตในฐานะคนรุ่นใหม่ทั้งคนนอกชุมชนและคนในชุมชน เมื่อมีโอกาสศึกษาที่พิษณุโลก สื่อนี้ช่วยให้ นิสิตได้รู้จักพื้นที่หรือชุมชนแห่งนี้มากขึ้น ทั้งในส่วนของผู้ผลิตสื่อและผู้บริโภค (อ่าน) สื่อ	1. ระหว่างการลงพื้นที่เก็บข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว นิสิตคนหนึ่งบอกกับผู้สอนภายหลังว่า พื้นที่ที่ไปเก็บข้อมูลนั้นไปมาหลายครั้ง แต่การลงไปเก็บข้อมูลเพื่อเขียนข่าวทำให้เห็นพื้นที่ที่แตกต่างออกไป ส่วนหนึ่งมาจาก “ทำการบิน” อ่านข้อมูลมาก่อน กับอีกส่วนเกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับวิทยากร (เนื้อหา และภาพถ่าย)
	2. นิสิตได้เรียนรู้การผลิตข่าวท้องถิ่น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในฐานะประเด็นที่มักถูกมองข้ามโดยสื่อหลักจากส่วนกลาง	2. นิสิตเลือกประเด็นข่าวได้เอง รู้วิธีการตัดและเพิ่มเนื้อหาข่าว การจับประเด็น
	3. นิสิตได้เรียนรู้การผลิตเนื้อหาข่าวที่เป็นประโยชน์กับท้องถิ่น โดยเฉพาะกระบวนการผลิตข่าว “แบบหนังสือพิมพ์” กล่าวคือ เน้นการจับประเด็น การเจาะลึกเนื้อหา การตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว โดยใช้ข้อมูลหลักจากงานวิจัย	3. นิสิตได้เห็นความแตกต่างและความเหมือนของการทำข่าวของ “สื่อมวลชน” กับ “ข่าวท้องถิ่น” เช่น ชุดความรู้เกี่ยวกับ “คุณค่าข่าว” และ “บทบาทหน้าที่” ที่เหมือนและแตกต่างกัน
ผู้สอน	1. ได้กระบวนการสอนที่เน้น “เนื้อหา” มากขึ้น นอกเหนือจากการสอนก่อนหน้าที่เน้นเชิง “เทคนิค” การผลิต	1. นิสิตได้เลือกประเด็นข่าว รู้วิธีการลดและเพิ่มเนื้อหา การจับประเด็น เช่น ระหว่างการไปสอบแข่งขันเข้าฝึกงาน BBC นิสิตกลับมาเล่าให้ฟังว่า ขณะสอบนึกถึงการจับประเด็นข่าวที่เพิ่งผ่านการฝึกปฏิบัติไป เป็นต้น
	2. การใช้กรอบคิดและทฤษฎีในการผลิตหนังสือพิมพ์ เมื่อนำมาใช้อธิบายร่วมกับการผลิตจริงของนิสิตทำให้นิสิตเข้าใจเนื้อหาได้ง่าย	2. แนวทางในการสอนทฤษฎีให้กับผู้เรียนระดับปริญญาตรีมักจะเป็นปัญหาโดยตลอดว่า สอนยาก เรียนยาก เข้าใจยาก เพราะเป็นนามธรรม ดังนั้น การสอนแทรกไปกับการปฏิบัติจะเป็นทางออกที่ดี
หลักสูตร	1. การสื่อสารในยุคใหม่ไม่ได้เน้นที่ “รูปแบบ” หรือการผลิตช่องทางอย่างเดียว แต่ต้องเน้นการผลิตหรือสร้าง “เนื้อหา” ด้วย	1. การผลิตเนื้อหา หรือ Content provider เป็นส่วนสำคัญสำหรับการสื่อสารมวลชนและสื่อใหม่ในยุคนี้
	2. การวิเคราะห์เป้าหมายของการผลิตสื่อและเนื้อหาที่มีความสำคัญอย่างมาก ทั้งกลุ่มผู้รับสารและกระบวนการเผยแพร่	2. การวิเคราะห์ผู้รับสารและช่องทางในการเผยแพร่ นับว่ามีความสำคัญมากในการนำเนื้อหาและความรู้ไปสู่เป้าหมาย

โดยสรุปแล้ว โครงการฯ นี้มีประโยชน์เป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นกับหลายๆ ส่วนหลากหลายมิติดังที่เสนอไว้ (ตารางที่ 2) ตั้งแต่แหล่งทุน คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ชุมชน นิสิต ผู้สอน และหลักสูตร ที่สามารถบูรณาการผ่านรายวิชา “สัมมนาวารสารศาสตร์” ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการปรับกระบวนการทางนิเทศศาสตร์ที่หันมาเน้นบทบาทด้านการผลิตเนื้อหา (Content provider) ให้กับผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ต้องการให้องค์ความรู้ที่ผลิตออกมาในรูปของงานวิจัยถูกนำออกมาใช้ชุมชนในบทบาทของการเป็นผู้ผลิตความรู้ (Knowledge provider)

4. การถอดบทเรียนจากโครงการ⁶

จากกระบวนการทำงานทั้งหมด ในฐานะหัวหน้าโครงการฯ ขออภิปรายในรูปแบบของ “การถอดบทเรียน” ที่ได้รับจากโครงการฯ ดังกล่าว โดยแยกเป็นประเด็นสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อหา (Content) นิสิตหรือผู้เรียน (Student) ผู้สอน (Teacher) และการเผยแพร่ (Distribution) ดังนี้

4.1 เนื้อหา : อะไร อย่างไร ของใคร โดยใคร เพื่อใคร?

“If the only tool you have is a hammer, you tend to see every problem as a nail”⁷ (Abraham Maslow, อ้างใน Wilson, S.A., 2015)

การเรียนการสอนการผลิตสื่อในทางนิเทศศาสตร์ที่ผ่านมาพบว่า โดยส่วนใหญ่ยังติดอยู่กับรูปแบบการสอนเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว กล่าวคือพยายามที่จะฝึกให้ผู้เรียน “ทำเป็น” และพยายามที่จะวางมาตรฐานการวัด “คุณภาพ” นักเรียนนิเทศศาสตร์ด้วยเกณฑ์เชิงเทคนิคเท่านั้น ซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นประเด็นปัญหาของนักเรียนนิเทศศาสตร์ในระยะยาวที่มักกล่าวกันว่าแม้แต่รูปแบบ (Form) ยังขาดเนื้อหา (Content) ขณะที่กระบวนการสื่อสารยุคปัจจุบันได้ถูกขับเคลื่อนและปรับเปลี่ยน (Paradigm shift) มาที่การสอนให้ผู้เรียนต้องพร้อมที่จะเป็น “ผู้ผลิตเนื้อหา” (Content provider) ตามบริบทสังคมระดับโลกและระดับประเทศที่เปลี่ยนไป เช่น การเกิดขึ้นของช่องทางสื่อมากมายโดยเฉพาะสื่อใหม่ (New media) หรือที่เรียกว่า “ดิจิทัลทีวี” (Digital TV) ซึ่งกำลังเผชิญปัญหาการขาดแคลนเนื้อหาอย่างมาก ดังนั้น การเรียนการสอนในทางนิเทศศาสตร์ปัจจุบัน จำเป็นต้องมีกระบวนการและเครื่องมือที่หลากหลาย ต้องไม่ยึดติดและผูกขาดการใช้/สอนเพียงเครื่องมือเดียว

จากกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ ทำให้หลักสูตรนิเทศศาสตร์ในหลายสถาบันจำเป็นต้องขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อเท่าทัน กล่าวคือ ปรับจุดยืนมาสอนด้าน “เนื้อหา” มากขึ้น เพื่อผลิตนักศึกษาออกมาเป็นผู้ผลิตเนื้อหาไปพร้อมๆ กับการผลิตสื่อ โครงการฯ นี้จึงเน้นที่การฝึกฝน (Training) นิสิตในฐานะของผู้ส่งสารหรือผู้ผลิตเนื้อหาข่าวท้องถิ่น โดยที่ผู้เรียนต้องให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ และใส่ใจกับเนื้อหาที่เรียน รวมถึงเนื้อหาที่แสวงหาเอง โดยการเสนอผ่านสื่อที่เรียกว่า “สื่อท้องถิ่น” ซึ่งในที่นี้ คือ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฝึกปฏิบัติ “ร่มเกล้า” ดังนั้นผู้สอนจำเป็นต้องสร้างการรับรู้และความเข้าใจให้กับผู้เรียนให้ชัดเจนว่า เนื้อหาที่ผู้เรียนกำลังจะผลิตเพื่อเผยแพร่ นั้น เป็นเนื้อหาที่จะเสนอผ่าน “สื่อท้องถิ่น” ที่มีคุณลักษณะเฉพาะทั้งเหมือนและแตกต่างจากสื่อมวลชนทั่วไป โดยเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์ ขณะเดียวกันก็อาจเหมือนและต่างกับสื่อท้องถิ่นประเภทอื่นๆ ที่มีอยู่ด้วย (เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน ฯลฯ)

อย่างไรก็ตาม ขณะที่ทางโครงการฯ ได้เสนอให้ศาสตร์ด้านการสื่อสารปรับกระบวนการผลิตนิสิตไปสู่บทบาทการผลิตเนื้อหา (Content provider) โครงการฯ นี้ก็ได้เสนอต่อไปว่า สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) รวมถึงสถาบันที่ผลิตความรู้อื่นๆ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยต่างๆ ควรทำบทบาทหน้าที่เป็นฐานในการเผยแพร่ความรู้ที่มีอยู่ (Knowledge provider) ออกมาในรูปแบบต่างๆ เพื่อเข้าถึงชุมชนด้วย

การคัดเลือกเนื้อหา

เนื้อหาหรือข่าวสารที่จะนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นนั้น ในที่นี้พิจารณาในเชิงวารสารศาสตร์ได้หลากหลายมุมมอง ขึ้นอยู่กับว่าจะพิจารณาด้วยหลักเกณฑ์หรือมุมมองใคร (Harrison, 2006) หากมองจากมุมมองของผู้ผลิตข่าว ความหมายของข่าวก็จะมุ่งไปที่ การรายงานเหตุการณ์ (To report) หรือการสะท้อน (To reflect) เหตุการณ์ปัจจุบันที่สำคัญหรือน่าสนใจ โดยผู้ผลิตข่าวเป็นผู้เลือกเสนอหรือกำหนดวาระว่าอะไรสำคัญและน่าสนใจพอที่จะเป็นข่าวได้ แต่หากพิจารณาในด้านบทบาทหน้าที่หรือเป้าหมายการทำงานข่าว ความหมายของข่าวก็จะมุ่งไปที่สิ่งที่หนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนสาขาอื่นๆ ใช้แจ้งข่าวสาร (To inform) ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน เพื่อให้ผู้รับสารได้ข้อมูลเหตุการณ์ปัจจุบัน เรื่องราวต่างๆ ในสังคม หรือหากมองจากมุมมองของผู้รับสารที่คาดหวังการทำงานที่เพื่อสาธารณะของสื่อมวลชน ข่าวก็必将มีความหมายว่า สิ่งที่สื่อมวลชนใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบความผิดปกติทั้งหลายในสังคม

⁶ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ส่วนหนึ่งของการถอดบทเรียนครั้งนี้ ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิของสกว. ในการนำเสนอความคืบหน้าของโครงการฯ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2558 ที่คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

⁷ “หากเครื่องมือชนิดเดียวที่คุณมีอยู่คือค้อน ก็มีแนวโน้มว่าคุณจะมองเห็นทุกปัญหาล้วนเป็นตะปูไปหมด” อับราฮัม มาสโลว์ นักจิตวิทยาสังคมชาวอเมริกัน

(To uncover wrong doing) และช่วยกระตุ้นให้สังคมตื่นตัว (To excite and to energize) พร้อมรับมือกับสิ่งต่างๆ เหล่านั้น (Schudson,m., 1995)

อย่างไรก็ตาม ข่าวยังมีอีกสถานะภาพหนึ่งนั่นคือ เป็น “สินค้า” (Product/Commodity) ที่สามารถซื้อขายและทำกำไร ข่าวจึงเป็นธุรกิจหนึ่งในการผลิตเชิงอุตสาหกรรม ซึ่งกลายเป็นธุรกิจที่ทำเงินอย่างมหาศาลให้องค์กรผู้ผลิตข่าวหลายแห่ง โดยเฉพาะองค์กรข่าวระดับโลก

และในมุมมองที่พิจารณาว่าข่าวก็เป็น “สินค้า” ชนิดหนึ่งนั่นเอง ทำให้ต้องทำหน้าที่ผลิตกำไรให้กับองค์กรเพื่อความอยู่รอด ดังนั้นวิธีการคัดเลือกประเด็นข่าวจึงต้องให้ความสำคัญกับคำถามในกองบรรณาธิการว่า “จะขายได้มั้ย” “คนอ่านจะสนใจมั้ย” และ “จะซื้อมั้ย” ธุรกิจข่าวสารจึงต้องสร้างเกณฑ์ด้านคุณค่าข่าว (News value/News worthy) ขึ้นมา ซึ่งมี 6 ประการสำคัญ ประกอบด้วย (Schaffer J.et.al., 1998)

1. ความใหม่สด รวดเร็ว (Timeliness/Immediacy) หมายถึง เหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้น มีความสดใหม่ ล่าสุด หรือสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต แต่เพิ่งค้นพบ และส่งผลมาถึงปัจจุบัน
2. ความเด่น (Prominence) ทั้งในเรื่องส่วนบุคคล สถานที่ วัตถุสิ่งของซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยของคนทั่วไป หรือเป็นสิ่งที่โดดเด่น
3. ความใกล้ชิด (Proximity) โดยปกติแล้วมนุษย์จะ

สนใจเรื่องใกล้ตัว ทั้งมิติในเชิงพื้นที่หรือความรู้สึกที่มีลักษณะบางอย่างร่วมกัน เช่น เป็นคนภูมิภาคเดียวกัน จังหวัดเดียวกัน อำเภอเดียวกัน หรือ “หัวอกเดียวกัน” กล่าวคือมีประสบการณ์บางอย่างร่วมกัน เป็นต้น

4. ความขัดแย้ง (Conflict) ประเด็นที่เป็นปมขัดแย้ง โดยเฉพาะเรื่องที่อยู่ในความสนใจของคน หรือเกี่ยวกับคนจำนวนมาก เช่น ประเด็นการเมือง การขัดผลประโยชน์

5. ความต่อเนื่อง/ผลกระทบ (Consequence/ Impact) ข่าวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเนื่องต่อชีวิตคนจำนวนมาก

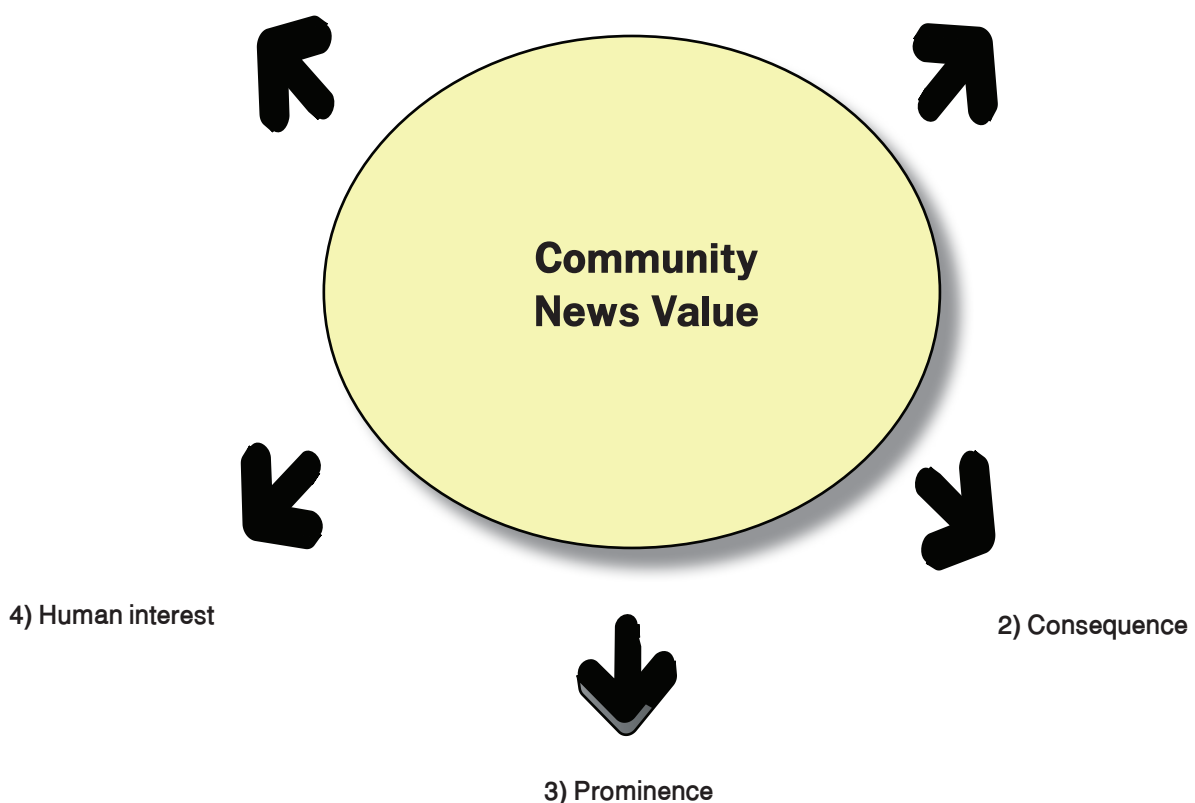
6. ปุณชนวิสัย (Human interest) เป็นเรื่องเรียกร้อยความสนใจของประชาชน เช่น เหตุการณ์แปลกๆ ผิดปกติ หรือเป็นเรื่องส่วนตัว

อนึ่ง ประเด็นเรื่องคุณค่าข่าว มีตำราหลายฉบับเขียนไม่เหมือนกัน บางฉบับจะเพิ่มคุณค่าข่าวที่แยกออกมาจากปุณชนวิสัยหรือความสนใจของปุณชนทั่วไปอีก 4 ประการ (มาลี บุญศิริพันธ์, 2537; นาฏยา ตนานนท์, 2547) เช่น

- 1) ความลึกลับซับซ้อน (Suspense) ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ยังไม่สามารถคลี่คลายความสงสัยของผู้อ่าน รวมถึงผู้รายงานข่าว
- 2) ความแปลกประหลาด (Oddity) เรื่องที่ผิดปกติ ผิดธรรมชาติ ผิดธรรมดา และนำไปสู่การเรียกร้อยความสนใจ
- 3) ความก้าวหน้าและภัยพิบัติ (Progress & Disaster)

5) Progress & Disaster

1) Proximity

เรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้า หรือความหายนะต่อมนุษยชาติ

4) เพศ (Sex) เรื่องเกี่ยวกับเพศ ความผิดปกติทางเพศ พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนเกี่ยวกับเพศ

จากคุณค่าข่าวต่างๆ ข้างต้น กล่าวได้ว่าเป็นแนวทางการทำงานของสื่อมวลชนทั่วไป รวมทั้งการทำงานของหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง เพราะ “ข่าว” ไม่เพียงเป็นผลผลิตที่ทำหน้าที่เพื่อสาธารณชนเท่านั้น แต่ยังเป็น “สินค้า” ที่ต้องสร้างผลกำไรให้กับองค์กรสื่อด้วย ดังนั้นการทำให้ข่าวเป็นสินค้าที่ “ขายได้” จึงต้องมียอดประกอบที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าข่าวดังกล่าว แต่การทำงานข่าวท้องถิ่น ของสื่อท้องถิ่นแล้ว สิ่งสำคัญที่นักข่าวท้องถิ่นพึงระลึกและสำนึกให้มากที่สุดก็คือ **การคำนึงถึงประโยชน์ของท้องถิ่น** ดังนั้นคุณค่าข่าวในการทำงานของสื่อท้องถิ่นจึงมีกรอบการทำงานที่แตกต่างไปจากสื่อมวลชนที่คำนึงถึงผู้รับสารเป็น “มวลชน” (Mass) คุณค่าข่าวสำหรับสื่อท้องถิ่นจึงมีลักษณะเฉพาะ ดังข้อมูลที่พบจากกรอบการทำงานหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ 5 ข้อหลักๆ โดยเรียงตามลำดับความสำคัญดังนี้

- 1) ความใกล้ชิด (Proximity)
- 2) ผลกระทบ (Consequence/ Impact)
- 3) ความเด่น (Prominence)
- 4) ปุณชนิวิสัย (Human interest)
- 5) ความก้าวหน้าและภัยพิบัติ (Progress & Disaster)

อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นนั้นมีหลายรูปแบบแบ่งกว้างๆ ได้ 2 แบบ สำหรับองค์กรหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น คือ องค์กรอย่างเป็นทางการ และองค์กรที่ไม่เป็นทางการ (ทศพล คุ่มสุพรรณ, 2552) โดยองค์กรที่เป็นทางการมีรูปแบบการบริหารจัดการอย่างชัดเจน แบ่งงานกันทำตามระบบ เช่น มีฝ่ายกองบรรณาธิการที่ดูแลเรื่องเนื้อหาทั่วไป ฝ่ายจัดการที่ดูแลรายรับรายจ่าย รวมถึงการจัดจำหน่ายเพื่อเผยแพร่ และฝ่ายผลิตดูแลเกี่ยวกับการจัดพิมพ์ ขณะที่องค์กรอย่างไม่เป็นทางการจะเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นขนาดเล็ก ที่กองบรรณาธิการ กับฝ่ายจัดการ และฝ่ายผลิตเกือบจะเป็นฝ่ายเดียวกัน เนื่องจากมีกำลังคนจำนวนจำกัด เช่น เจ้าของเป็นทั้งนักข่าว ฝ่ายจัดจำหน่าย และฝ่ายจัดพิมพ์ เป็นต้น

ในมิตินี้เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ส่วนที่เป็นทางการมักจะนำเสนอข่าวเฉพาะ และมีความหลากหลายมากกว่าองค์กรที่ไม่เป็นทางการ เช่น หนังสือพิมพ์ขนาดเล็ก (รายลอตเตอรี่) จะรวบรวมข่าวและปิดต้นฉบับก่อนพิมพ์ 2-3 วัน โดยจะเร่งหาข่าวทั่วไป และข่าวประชาสัมพันธ์ภาครัฐและเอกชนที่เกิดขึ้นล่าสุด เพื่อให้มีความสดใหม่ระดับหนึ่ง และไม่เน้นข่าวเจาะลึกหรือข่าวที่ปรากฏความขัดแย้งใดๆ ขณะที่หนังสือพิมพ์

ท้องถิ่นขนาดองค์กรใหญ่กว่าจะมีเนื้อหาที่หลากหลาย โดยเลือกที่จะเจาะลึกบางประเด็น และหากมีข่าวที่เรียกความสนใจหรือมีความเด่นเพื่อช่วยให้หนังสือพิมพ์เป็นที่สนใจก็จะรีบนำเสนอทันที

ทว่าในกรณีของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฝึกปฏิบัติ “ร่มเกล้า” แล้ว อยู่ในลักษณะเข้าข่ายทั้งสองแบบ คือ เป็นแบบองค์กรกึ่งทางการ โดยไม่เน้นข่าวเจาะลึก ประเด็นขัดแย้ง หรือข่าวอาชญากรรม แต่ในภาพรวมจะเน้นข่าวที่ไม่หนักจนเกินไป เช่น การท่องเที่ยว วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคมชุมชน หรือข่าวประชาสัมพันธ์ภายในมหาวิทยาลัย เป็นต้น

บทบาทหน้าที่หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

นอกจากเนื้อหาที่แตกต่างกันแล้ว หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นกับหนังสือพิมพ์ส่วนกลางก็ยังคงมีความแตกต่างในเรื่องบทบาทหน้าที่ที่มีต่อสังคมด้วย โดยบทบาทหน้าที่สำคัญที่เป็นอุดมคติของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น คือ “...ต้องเป็นไปตามความต้องการและสนองตอบประโยชน์ของสังคมท้องถิ่นนั้นๆ โดยตรง ไม่ใช่เกิดขึ้นตามเจตจำนงของใครคนใดคนหนึ่ง โดยเฉพาะเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจะทำหน้าที่ในการชี้ให้เห็นในท้องถิ่นเห็น และเข้าใจถึงเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ ปัญหา ความรู้สึกนึกคิด ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของคนท้องถิ่นนั้นเป็นหลัก หรือหากมีเรื่องอื่นอยู่บ้างก็เป็นเรื่องที่มีผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสังคมท้องถิ่นนั้น” (พิศิษฐ์ ขวาลาวัช, 2542) ขณะที่สุรัตน์ นุ่มนนท์ (อ้างใน วีระศักดิ์ สาเลยกานนท์, 2530) ประมวลบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นเอาไว้ดังนี้

1. รายงานข่าวความเคลื่อนไหวของท้องถิ่นและเสนอเรื่องราวของท้องถิ่นในรายละเอียดและลึกซึ้งกว่า ถึงแม้เรื่องหรือข่าวสารนั้น หนังสือพิมพ์ในระดับชาติจะเสนอก่อนหน้าแล้วก็ตาม ต้องรายงานภาวะสินค้าในตลาดท้องถิ่น เป็นตัวกลางโฆษณาสินค้าให้กับพ่อค้า และนักธุรกิจ
2. ช่วยส่งเสริมด้านสวัสดิการและการจัดวางโครงการต่างๆ ในท้องถิ่น
3. ต้องรู้จักยกย่องคุณงามความดีของคนประกอบกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น
4. ต้องสอดส่องการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐในท้องถิ่น ตลอดจนติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งจากท้องถิ่น ไม่ว่าในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น
5. ต้องช่วยปลุกกระตุ้นความคิดให้คนในท้องถิ่นช่วยกันแก้ไขปัญหา และส่งเสริมโครงการต่างๆ ของท้องถิ่น
6. สอน (ให้ความรู้) ให้ความบันเทิง และแจ้งข่าวสาร
7. เป็นแรงผลักดัน ช่วยสร้างความสามัคคีให้ท้องถิ่น

ตารางที่ 3

เปรียบเทียบหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นและหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง				
เกณฑ์การพิจารณา		นสพ.ฝึกปฏิบัติ	นสพ.ท้องถิ่น	นสพ.ส่วนกลาง
Sender	● การเป็นเจ้าของ	สถาบันการศึกษา	เอกชน	เอกชน
	● สถานภาพ	สมัครเล่นเพื่อฝึกปฏิบัติ	ธุรกิจขนาดเล็ก (ห้างหุ้นส่วน/บริษัท) เน้นกำไร	ธุรกิจขนาดใหญ่ (มหาชน) เน้นกำไร
Message	● เนื้อหา	ประเด็นข่าวเฉพาะในสถาบัน/ชุมชน มีโฆษณาสนับสนุนบ้าง	ประเด็นข่าวในชุมชน ภูมิภาค เนื้อหาหลากหลาย ขยายพื้นที่โฆษณา/ประชาสัมพันธ์	ข่าวทั่วไปประเด็นข่าวระดับชาติและโลก ขยายพื้นที่โฆษณา/ประชาสัมพันธ์ (แพง)
	● คุณค่าข่าว	ไม่เน้นความสดใหม่ เน้นใกล้ชิด ข่าวเชิงสารคดี	เน้นความใกล้ชิด ความเด่น ผลกระทบ ปุณชนวิสัย	เน้นความรวดเร็วสดใหม่ แปลก เด่น ปุณชนวิสัย เพศ ชัดแย้ง ฯลฯ
Channel	● รูปแบบการเผยแพร่	แจกฟรี : ในสถาบัน ในชุมชน ส่งผ่านระบบสู่สถาบันต่างๆ ทั่วประเทศ	แจกฟรี และจำหน่าย : ภูมิภาค จังหวัด	จำหน่ายทั่วประเทศ : วางแผน มีระบบจัดจำหน่ายชัดเจน
	● ความถี่ในการพิมพ์	รายภาคการศึกษา รายปี	รายวัน รายสัปดาห์ รายบั๊กซ์ รายลอตเตอรี่ รายเดือน	รายวัน ราย 3 วัน รายสัปดาห์ รายเดือน
Receiver	● ลักษณะผู้รับสาร	ในสถาบัน ในชุมชน และคนนอกชุมชนบางกลุ่ม	คนในชุมชน ภูมิภาค จังหวัด สมาชิกประจำ	คนใน และต่างประเทศทั่วไป (มวลชน)

กล่าวโดยสรุป คุณค่าข่าว (News value) สำคัญอยู่ที่เนื้อหาข่าวท้องถิ่น (Community news) ที่พบในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฝึกปฏิบัติ “ร่มเสลา” คือ “ความใกล้ชิด” (Proximity) เพราะเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสาร/ผู้อ่าน หรือกลุ่มเป้าหมายในชุมชนที่มีความใกล้ชิดในเชิงกายภาพและวัฒนธรรม ที่จะนำมาสู่ผลประโยชน์ หรือที่เรียกว่า “ผลกระทบ” (Consequence) หรือหมายถึงผลเสียที่จะเป็น “การเตือนภัย” (Surveillance) ล่วงหน้าให้กับสมาชิกในชุมชนต่อไป ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของข่าวเศรษฐกิจ สังคม การเมือง “ภัยพิบัติ” (Disaster) หรืออาชญากรรมก็ตาม หรือแม้แต่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “ความก้าวหน้า” ในด้านต่างๆ (Progress) อย่างไรก็ตาม แม้งานข่าวท้องถิ่นจะเน้นผลประโยชน์ของชุมชนเป็นที่ตั้ง อีกทั้งไม่ต้องเน้นการโน้มน้าวเพื่อการขายข่าวทำกำไร อย่างไรก็ตาม ข่าวท้องถิ่นเองก็จำเป็นต้องผลิตเนื้อหาและรูปแบบให้เป็นที่น่าสนใจและน่าพอใจต่อผู้รับสาร ดังนั้นการเพิ่มประเด็นข่าวบางส่วนก็จำเป็นต้องใส่คุณค่าข่าวที่มี “ความเด่น” (Prominence) และเป็น “ปุณชนวิสัย” (Human interest) เข้าไปด้วย แต่สิ่งที่ควรเน้นในคุณค่าข่าวสำหรับข่าวท้องถิ่นที่สุดก็คือ เรื่องความใกล้ชิดและผลกระทบ

สำหรับคุณค่าข่าวอื่นๆ ที่หนังสือพิมพ์ส่วนกลางหรือสื่อมวลชนส่วนกลางระดับประเทศใช้นั้นก็มีความสำคัญ เพียงแต่

ในกรอบของการทำงานข่าวท้องถิ่นแล้ว ประเด็นคุณค่าข่าวอื่นๆ นั้นไม่เน้นหรือจำเป็นต้องมีเสมอไป เช่น ความรวดเร็ว สดใหม่ หรือประเด็นเรื่องเพศ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอข่าวท้องถิ่นที่ปรากฏในการฝึกปฏิบัติ ผู้สอนจำเป็นต้องกำชับและย้ำกับผู้เรียนเสมอว่า “คุณภาพ” ของข่าวต้องมาเป็นอันดับแรกด้วยรูปแบบ “A-B-C” ทั้งความถูกต้องครบถ้วน “ถูก-ถ้วน” (Accuracy) ความสมดุลของข่าว (Balance) และความกระชับชัดเจน (Conciseness) ซึ่งองค์ประกอบของคุณภาพข่าวเหล่านี้จะนำมาซึ่งความน่าเชื่อถือของข่าว ดังนั้นผู้สื่อข่าวฝึกปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงการทำหน้าที่ “นักข่าว” (Journalist) อยู่เสมอเพื่อคงความคิด “ความเป็นหนังสือพิมพ์” (Journalism) เอาไว้ เพราะเป็นวิธีคิดเกี่ยวกับการทำข่าวที่ยังคงได้รับความน่าเชื่อถือมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าเทคโนโลยีการสื่อสารจะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยแค่ไหนก็ตาม แต่การทำข่าวด้วยวิธีคิดแบบหนังสือพิมพ์ที่เน้นความถูกต้องครบถ้วน กระชับชัดเจน และสมดุลยังจำเป็นต้องดำรงอยู่ต่อไป

4.2 ผู้เรียน : ฝึกฝน-เรียนรู้ คิดจริง เขียนจริง ปฏิบัติจริง
ผู้เรียนที่อยู่ในโครงการฯ นับเป็นปัจจัยสำคัญต่อกระบวนการผลิตสื่อและการผลิตนักสื่อสารท้องถิ่นยุคใหม่ เพราะนิสิตในแต่ละรุ่นที่เข้ามาเรียนในรายวิชาที่แต่เดิมใช้ชื่อ

ว่า “การบรรณาธิการ” ปัจจุบันชื่อ “สัมมนาวารสารศาสตร์” แต่การรับรู้ของผู้เรียน คือ การเน้นไปที่การผลิตหนังสือพิมพ์ ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริง และได้ลงมือทำจริงๆ ตั้งแต่การแสวงหาข่าว และการผลิตตัวสื่อเพื่อเผยแพร่ภายในและนอกสถาบัน

อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์การสอนที่ผ่านมา ผู้สอนพบว่า นิสิตแต่ละรุ่นจะแตกต่างกันไป ตั้งแต่ปริมาณนิสิต กล่าวคือบางรุ่นน้อย (น้อยที่สุด 4 คน) บางรุ่นมาก (มากที่สุด 15 คน) หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละรุ่นก็ต่างกัน เช่น บางรุ่นทุ่มเทกับงานข่าว และการคัดเลือกเนื้อหาเพื่อนำเสนอ ขณะที่ใส่ใจกับประเด็นที่ไม่เหมือนกัน บางรุ่นสนใจประเด็นการสอดส่องระวังภัยให้กับนิสิตด้วยกัน การตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารมหาวิทยาลัยหรือของจังหวัด ขณะที่บางรุ่นก็สนใจประเด็นสิ่งแวดล้อมหรือสนใจในเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือบางรุ่นถนัดในเรื่องการขายโฆษณา แต่ไม่ค่อยใช้เวลาในเรื่องการทำงานข่าว เป็นต้น

ความแตกต่างหลากหลายที่มีในกลุ่มผู้เรียนแต่ละรุ่น ทำให้ผู้สอนต้องบริหารจัดการให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและสร้างข้อตกลงในการทำงานร่วมกัน ขณะที่ข้อจำกัดในรุ่นที่เข้าร่วมโครงการฯ นี้ คือ จำนวนผู้เรียนน้อยเนื่องจากมีผู้เรียนเพียง 5 คน ซึ่งนับว่าน้อยมากในแง่ของการแบ่งงานกันทำ เพราะงานละเอียดอ่อน และมีปริมาณงานมากกว่าจำนวนผู้เรียน ดังนั้นการเข้าใจในบทบาทหน้าที่และขอบเขตการทำงานของผู้เรียนแต่ละคนจึงต้องชัดเจน ผู้สอนจึงต้องใช้กระบวนการ “สลับบทบาทหน้าที่” (Role shift) เช่น ผลัดกันเป็นบรรณาธิการในแต่ละประเด็น เช่น บรรณาธิการข่าววัฒนธรรม ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวการเมือง ข่าวสังคม รวมไปถึงผลัดกันทำหน้าที่พิสูจน์อักษร เพื่อตรวจสอบคำผิด-ถูกจากงานเขียนของสมาชิกกองบรรณาธิการ งานเก็บข้อมูลเนื้อหา งานเก็บข้อมูลภาพ การถ่ายภาพ รวมถึงการติดต่อกับโรงพิมพ์ โดยมีบรรณาธิการที่เป็นหัวหน้าทีมทำหน้าที่บริหารจัดการภาพรวม และเพื่อเชื่อมต่อบางเรื่องสำคัญกับผู้สอน

การสลับบทบาทการทำงานและหมุนเวียนการทำหน้าที่มีข้อดี คือ ช่วยให้นิสิตที่มีอยู่จำกัดนั้นได้เรียนรู้งานหลากหลายในกองบรรณาธิการได้เต็มที่ อย่างไรก็ตาม ยังมีบางประเด็นที่ต้องแก้ปัญหา เช่น ความถนัดในเรื่องการจัดหน้าที่ต้องใช้ความรู้เฉพาะในเชิงเทคนิค เช่น ด้านกราฟิกดีไซน์ ด้านโปรแกรมซอฟต์แวร์ ทางโครงการฯ จึงเปิดโอกาสให้ชักชวนนิสิตวารสารศาสตร์ปี 2 มาช่วย (นายวรรณ จุฑบาล) ซึ่งเป็นการเรียนรู้งาน และการเชิญรุ่นพี่ปี 4 (นายธนารักษ์ คำภีระ) ที่ฝึกงานเสร็จแล้ว กลับมาเป็นวิทยากร ถ่ายทอดความรู้จากการฝึกงานจริงให้กับน้องๆ ซึ่งกลายเป็นรูปแบบของการยกระดับความรู้และความคิดในเชิงวารสารศาสตร์ให้กับนิสิตต่างรุ่น โดยมีผู้สอนคนเดียวได้ฝึกการทำงานร่วมกันของคนต่างรุ่น

การฝึกปฏิบัติรูปแบบต่างๆ

ในการเรียนการสอนด้านการผลิตสื่อที่ผ่านมา ผู้สอนพบว่ารูปแบบของการฝึกปฏิบัติ 3 รูปแบบด้วยกันที่สามารถเปรียบเทียบข้อเหมือน-ข้อต่าง และข้อเด่น-ข้อจำกัด ได้ดังนี้

1. การฝึกปฏิบัติในรายวิชา (ในชั้นเรียน) ทำหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ
2. การออกไปฝึกปฏิบัติจริงในองค์กรสื่อสารมวลชน (การฝึกงาน)
3. การฝึกปฏิบัติเชิงทดลองในชั้นเรียน แต่ลงมือปฏิบัติงานอย่างแท้จริงด้วยการวิเคราะห์กระบวนการทำงานตั้งแต่ต้นทาง (การเตรียมผลิต) จนถึงปลายทาง (การเผยแพร่ข่าวสารไปถึงผู้รับสาร)

ใน 3 รูปแบบดังกล่าว พบว่าการฝึกปฏิบัติในชั้นเรียนที่ผ่านมานั้น ทำได้เพียงเน้นที่กระบวนการผลิตจากมุมมองหรือความต้องการของผู้ส่งสารฝ่ายเดียว ทำให้ผลงานที่ออกมาเป็นที่พึงพอใจในกลุ่มของผู้ผลิตเท่านั้น แต่ยังขาดการวิเคราะห์และออกแบบเนื้อหา (Message design) ขาดการวิเคราะห์ช่องทางการเผยแพร่ข้อมูล และขาดการวิเคราะห์ผู้รับสาร ขณะที่การฝึกในแบบที่สอง แม้จะเพิ่มประสบการณ์จริงให้กับนิสิตได้ลงมือปฏิบัติในสถานการณ์จริงกับองค์กรสื่อจริง แต่ข้อจำกัด คือ เมื่อผู้เรียนที่ยังไม่มีประสบการณ์ และใช้ช่วงเวลาฝึกฝนสั้นๆ เพียง 3 เดือน ทำให้การฝึกปฏิบัติเกี่ยวเนื่องประสบการณ์และความเชี่ยวชาญได้ไม่มากนัก และที่สำคัญคือแต่ละองค์กรสื่อมีสภาพแวดล้อม เงื่อนไข และกลุ่มคนทำงานที่แตกต่างกันไปจนไม่อาจจะควบคุมคุณภาพการฝึกปฏิบัติของนิสิตนักศึกษาได้อย่างเต็มที่

ขณะที่การฝึกปฏิบัติตามโครงการฯ นี้อยู่ในลักษณะของแบบที่ 3 ที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นการฝึกในเชิงทดลองจริงๆ เป็นการทำงานที่มีสภาพใกล้เคียงกับการทำงานจริงๆ เพราะผู้เรียนและผู้สอนต้องเตรียมวางแผน ลงมือปฏิบัติในทุกกระบวนการอย่างเต็มที่ กล่าวคือ ต้องวิเคราะห์ทั้งตัวผู้ผลิตเนื้อหา ช่องทางการเผยแพร่ และผู้รับสาร ดังนั้น ต้องผ่านกระบวนการอย่างละเอียดในทุกขั้นตอน จนกระทั่งถึงขั้นตอนการเผยแพร่เนื้อหา ผู้เรียนก็ต้องทำหน้าที่ในการนำพาสื่อและสารออกไปเผยแพร่ให้ถึงผู้รับสารกลุ่มต่างๆ ดังนั้น ในแง่ของการฝึกปฏิบัติสร้างนักข่าวท้องถิ่น โครงการฯ นี้เสนอว่าการฝึกปฏิบัติแบบห้องทดลองที่ควบคุมรายละเอียดทุกขั้นตอนด้วยตัวแปรการสื่อสาร (S-M-C-R) จะช่วยพัฒนาศักยภาพและสร้างนักการสื่อสารท้องถิ่นที่ดีได้

4.3 ผู้สอน : บรรยายน้อยๆ รับฟัง แลกเปลี่ยน และร่วม “ลงมือ”

ในฐานะของผู้สอนวิชาที่ต้องใช้การฝึกปฏิบัติจริง รูปแบบการเรียนการสอนจะแตกต่างกันไป แต่ที่สำคัญ คือ แตกต่าง

ไปจากการเรียนแบบบรรยาย (Lecture) โดยสิ้นเชิง บางช่วงอาจมีบรรยายเสริมบ้างเป็นการเพิ่มเติมความรู้ใหม่ๆ เช่น การให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัย อย่างไรก็ตาม กระบวนการจัดห้องเรียนที่นักเรียนควรออกมาในรูปแบบของโต๊ะประชุม สัมมนา หรือการพูดคุยสนทนาที่ไม่มีใครมีบทบาทเหนือกว่าหรือมากกว่ากัน แม้แต่ผู้สอนเองก็มีเวลาพูดเท่าๆ กับเวลาฟังความคิดเห็นของผู้เรียน

ดังนั้น สถานภาพของผู้สอนในชั้นเรียนฝึกปฏิบัติจึงมีฐานะเป็นเหมือนกับสมาชิกของกองบรรณาธิการคนหนึ่งที่มีความเห็นไม่จำเป็นต้องได้รับการยอมรับ เห็นด้วยหรือปฏิบัติตามเสมอไป แต่จะผ่านการโหวตของผู้เรียนในชั้นเรียน เช่น การเลือก “Font” เพื่อใช้เป็นตัวอักษรหลักในการพาดหัวข่าว และเป็นเนื้อหาหลักของหนังสือพิมพ์ รวมไปถึงเรื่องของการเลือกประเด็นข่าว ภาพ และรูปแบบการนำเสนอ

ผู้สอนจึงไม่ควรครอบงำหรือชี้นำความคิดเห็นของนิสิตจนเกินไป อาจจะต้องย้าให้นิสิตเข้าใจว่า เป็นเพียงความคิดเห็นหนึ่งเท่านั้น แต่ทว่าต้องการให้นิสิตหรือสมาชิกในกองบรรณาธิการลองเก็บไปคุยกันต่อแล้วตัดสินใจเลือกเอง

อย่างไรก็ตาม บางครั้งผู้สอนก็จำเป็นต้องแสดงบทบาทในแบบของ “ครู” ที่เตรียมให้การบ้าน ออกคำสั่งให้ทุกคนทำงานส่งตามกำหนด และเตรียมออกข้อสอบ เพื่อให้สมาชิกตั้งใจทำผลงานออกมาให้ดีเพื่อได้คะแนนที่ดี กล่าวคือผู้สอนอาจจะต้องใช้อำนาจในฐานะเจ้าของวิชาในการกำหนด “เส้นตาย” (Deadline) ในการส่งงานของสมาชิกหากเห็นว่าในบางช่วงของการทำงาน บรรณาธิการบริหารหรือหัวหน้ากลุ่มเริ่มจะควบคุมกองบรรณาธิการไม่ได้มาก (เนื่องจากเป็นเพื่อนกันและสถานภาพเท่ากัน) ผู้สอนก็จำเป็นต้องลงไปกำกับ และช่วยเสริมการทำหน้าที่ของบรรณาธิการให้เดินหน้าต่อไปให้ได้ เพราะต้องทำงานภายใต้ข้อจำกัดเรื่องเวลา

และที่เป็นข้อเสนอแนะสำหรับสกว. หรือโครงการอื่นๆ ที่จะทดลองนำรูปแบบไปขยายผลกับโครงการในลักษณะเดียวกัน โครงการฯ นี้เสนอว่า ผู้สอนหรือหัวหน้าโครงการควรมีประสบการณ์การสอนรายวิชาฝึกปฏิบัติผลิตสื่อมาก่อนอย่างน้อย 1 ภาคการศึกษาหรือ 1 ครั้ง เพื่อให้มองเห็น “ภาพรวม” กระบวนการเรียนการสอนในระดับหนึ่ง จึงจะวางแผนการทำโครงการได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น จำนวนผู้เรียน คุณลักษณะผู้เรียน และเวลาที่จำกัด เป็นต้น

4.4 การเผยแพร่: จะผลิตเพื่อใครก็ต้องรู้ว่าจะ “ส่งไปถึง” ได้อย่างไร?

เนื่องมาจากการวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อท้องถิ่น (หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น) ดังนั้น สิ่งสำคัญที่นักสื่อสารท้องถิ่นจะต้องตระหนักเสมอ นอกเหนือจากการคิดว่าจะผลิตอะไร ผลิต

อย่างไร ผลิตให้ใครแล้ว ก็ต้องวิเคราะห์หลังลึกด้วยว่า จะนำไปเผยแพร่อย่างไร เพื่อให้ถึงผู้รับสารกลุ่มเป้าหมาย

ในโครงการฯ นี้ ผู้สอนได้เปิดชั้นเรียนช่วงแรกให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้นเรียนด้วยกันว่า จะเผยแพร่ออกไปอย่างไร และให้ใครเป็นผู้อ่าน ซึ่งได้กลุ่มผู้รับสารออกมาสองกลุ่มคือ กลุ่มคนภายนอกและกลุ่มคนภายใน

แต่จากการนำเสนอความคืบหน้าของโครงการฯ ผู้สอนได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิสกว. ว่า ควรจะแบ่งกลุ่มผู้รับสารออกเป็น 4 กลุ่ม เมื่อถึงขั้นตอนของการเผยแพร่ดังนี้

- 1. คนในพื้นที่/ท้องถิ่น เช่น กลุ่มนิสิต เจ้าหน้าที่ นักวิจัย อาจารย์ หรือนักวิชาการในคณะต่างๆ สถาบันต่างๆ ของมหาวิทยาลัย
- 2. คนจากที่อื่นที่ต้องการจะขยายความรู้ เกี่ยวกับการทำงานเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเชิงท้องถิ่นในแง่มุมนี้บ้าง กรณีที่มีการถอดบทเรียนเรื่องการฝึกฝนนักสื่อสารท้องถิ่นหรือนักข่าวท้องถิ่น หากจะนำเสนอเป็นชุดความรู้ออกไปให้ชุมชนอื่นๆ ได้นำไปใช้
- 3. คนในท้องถิ่น (พิษณุโลก) การสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น/ชุมชนที่สื่อมวลชนส่วนกลางทำได้ยาก ในขณะที่หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นทำหน้าที่สร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ดีกว่า เพราะใกล้ชิดสามารถเข้าถึงความสนใจและความต้องการได้อย่างดี
- 4. ผู้รับสารสาธารณะ/ทั่วไป ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อาจจะมีโอกาสได้อ่านหรือรับรู้ข่าวสาร

อย่างไรก็ตาม ข้อเด่นในการเผยแพร่ของหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ “ร่มเกล้า” จากโครงการฯ นี้ ก็คือสามารถนำผลผลิตซึ่งก็คือหนังสือพิมพ์และฉบับพิเศษที่นำเสนอเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไปแพร่กระจายผ่าน “กลุ่มสำคัญๆ” ที่มีศักยภาพจะแพร่กระจายผลผลิตไปสู่ผู้รับสารกลุ่มเป้าหมายได้ อีก เช่น สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ของจังหวัด ไม่ว่าจะเป็น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร หรือ “วัดใหญ่” วัดราชบูรณะ ร้านก๋วยเตี๋ยวห้อยขา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี หรือแม้แต่ร้านกาแฟชุมชนในตลาดเช้าของตลาดใต้ที่เป็นศูนย์รวมของคนใน (และคนนอก) ชุมชนกลุ่มต่างๆ อย่างหลากหลาย

โดยสรุป การถอดบทเรียนจากโครงการ “การเสนอข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่นผ่านหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ” ช่วยให้การทำโครงการฯ ค้นพบสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปขยายผลในด้านต่างๆ ทั้งในส่วนเนื้อหา (Content) ผู้เรียน (Student) ผู้สอน (Teacher) และช่องการเผยแพร่ (Distribution) ซึ่งล้วนมีความสำคัญต่อกระบวนการสร้าง “นักข่าวท้องถิ่น” ให้เข้าถึงแก่นสาร “ความเป็นท้องถิ่น” ที่จะช่วยยกระดับการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ และที่สำคัญ คือ รูปแบบโครงการฯ นี้จะช่วยเป็นช่องทางนำร่องในการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นชุมชนในอนาคตต่อไป

(ภาพบน) การเตรียมการผลิตของนิสิตวารสารศาสตร์ ในรายวิชา "สัมมนาวารสารศาสตร์" เป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้เรียนประชุมเตรียมความพร้อม วางแผน และแบ่งงานกันทำ โดยมีผู้สอนคอยให้คำแนะนำ

(ภาพกลาง) นิสิตได้ฟังความรู้ของวิทยากร ทั้งผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น และผู้สอนด้านการถ่ายภาพข่าว (Photojournalism)

(ภาพล่าง) ระหว่างปิดต้นฉบับ และจัดหน้าเพื่อเตรียมต้นฉบับส่งโรงพิมพ์

การกระจายทีมงานเพื่อนำร่มเสลาทั้งเล่มหลักและฉบับพิเศษแพร่กระจายไปที่จุดหลักเพื่อเผยแพร่ต่อไปในที่สำคัญ เช่น วัดใหญ่ วัดราชบูรณะ ร้านกล้วยเตี้ยว ห้อยขา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจำทวี

นำหนังสือพิมพ์ไป
แจกให้กับผู้คนกลุ่ม
ต่างๆ ในคณะต่างๆ
ของมหาวิทยาลัย
นเรศวร เพื่อเป็นจุด
แพร่กระจายให้กับ
นิสิต เจ้าหน้าที่ และ
คณาจารย์ในสถาบัน

การเผยแพร่
หนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ
เริ่มেলাในช่วงปิดภาค
การศึกษา สามารถ
ดำเนินการได้ผ่าน
คณะวิชาต่างๆ และ
จะนำหนังสือพิมพ์บาง
ส่วนกลับมาแจกให้
กับนิสิตอีกครั้งในช่วง
เปิดภาคการศึกษา
1/2558

เอกสารอ้างอิง

ทศพล คุ่มสุพรรณ. 2552. ลักษณะการบริหารงานหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในเขตภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นาฏยา ตนานนท์. 2547. การรายงานข่าว. กรุงเทพมหานคร; นัท รีพับลิค.

พิศิษฐ์ ขวาลาวัช. 2542. ปฏิรูปสื่อมวลชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ; ดับเบิลยูเอ็น พรินต์.

มาลี บุญศิริพันธ์. 2537. หลักการทำหนังสือพิมพ์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์ประกายพริก.

วีระศักดิ์ สาเลยกานนท์. 2530. คู่มือหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ; สถาบันพัฒนาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย.

Aldridge M. 2007. *Understanding the Local Media*. Open University Press.

Harrison, J. 2006. *News*, New York; Routledge.

Hudson, G. and Rowlands, S. 2007. *The Broadcast Journalism Handbook*. Harlow; Pearson Education.

Schaffer J. et.al. 1998. *Journalism Matters*. West Publishing.

Schudson, M. 1995. *The Power of News*. Massachusetts; Harvard University Press.

Wilson, S.A. 2015. *Identity, Culture and the Politic of Community Development*, Newcastle; Cambridge Scholars Publishing.